

Lærerveiledning

Lærerveiledning - Oslo by Night

"Oslo by Night – The Stars. Hvorfor ble det slik? De som er borte er forevige, er blitt stjerner med adresser på jorden, blitt en stjernehimmel. Vi kan minnes dem, ikke som ofre, men som noe udelte positivt, noe vi gjerne identifiserer oss med". Victor Lind

Under utstillingsbesøket Be elevene sette seg ned foran videolerretet, gjerne på gulvet. La dem oppleve verket i stillhet i noen minutter – helst lenge nok til at man ser verket bevege seg en hel syklus (ca. 6 min). I løpet av den etterfølgende undervisningen kan man gjerne bryte opp med korte, tause perioder flere ganger, slik at elevene får merket seg syklusen og roen i verket.

Begynn med det man konkret ser

Hva er førsteinntrykket? Legg først vekt på det rent visuelle og sanselige, selve den estetiske nytelsen i verket. Fremhev den glitrende, forførende overflaten, de vakre fargene og bevegelsenes behagelige rytme.

Tittelens engelske betegnelse ”by night”, anvendt i tilknytning til byer, viser gjerne til steder som nattklubber, diskoteker m.m. som man oppsøker nattestid for fornøyelse og underholdning. Ta gjerne frem vedlagte postkort.

Fortell deretter hva verket reelt viser:

Det som vises er et kart over Oslo med stjerner som nøyaktig avmerker boligadressene til jødene som under 2. verdenskrig ble arrestert og tvangssendt til tyske konsentrasjonsleirer. Den største aksjonen fant sted 26. november 1942. Da ble 532 jøder tvangssendt fra Oslo med skipet Donau til Auschwitz. Av til sammen 302 menn, 188 kvinner og 42 barn, overlevde kun 9 menn.

Denne aksjonen startet natt til 26. november kl. 04.30 i Kirkeveien, utenfor hovedinngangen til Vigelandsparken. Der sto 100 drosjesjåfører klare med sine drosjer og en patrulje på tre menn bestående av norske SS-menn, norske hirdmenn og norsk politi. Selve arrestasjonene startet en halv time senere. Alle patruljene fikk fire lister, hver med boligadresse og navn på medlemmene i en familie. Drosjepatruljene arresterte én familie om gangen, som videre ble kjørt til kaien i Oslo og plassert om bord i skipet ”Donau”. Klokket 14.55 samme dag dro skipet av gårde med kurs mot Polen. Selve aksjonen var svært grundig og effektivt organisert, og det hele foregikk stille og rolig.

Betrakt verket på nytt

Hva forbinder dere nå med nattemørket?

Hvilke tanker vekker blå- og sortfargen når vi vet hva verket forestiller?

Hva tror dere stjernene symboliserer?

Hvorfor tror dere de funkler og har ulik rytme og forskjellige farger?

Hvorfor forsvinner de ikke sammen med kartet?

Hva forbinder vi med kart – når brukes det?

Kartet viskes ut og blir borte. Hva assosierer dere med dette?

Hva kan det bety at vårt blikk på stjernene veksler – ovenfra og ned og nedenfra og opp, og så tilbake igjen?

Hva forbinder dere med at videoen beveger seg i et uavbrutt kretsløp?

Hvordan får verkets tittel ”Oslo by Night – The Stars” ny mening når vi vet hva verket fremstiller?

Vis vedlagte Norgeskart

Kartet viser andre steder i landet hvor aksjonen mot jødene fant sted. Kjenner dere til noen i nærheten av der dere bor som opplevde tilsvarende under 2. verdenskrig?

Vis bildene av Kathe Lasnik og Ruth Mayer

Les fra tekstene bak bildene. Prøv å peke ut stjernene som markerer jentenes boligadresser på videolerretet.

Diskuter med utgangspunkt i følgende tekst av Ørjan Aspelund:

”Hva skjer når du ser inn i et ansikt? Hva ser du?

Filosofen Emmanuel Levinas forsøker i sin tenkning å få frem betydningen av å møtes ansikt til ansikt. Det meste av hans filosofi handler om den enkeltes forhold til medmennesket, eller som Levinas sier; den andre.

Ifølge Levinas oppstår situasjonen ”ansikt til ansikt” i det øyeblikk du våger å møte den andre, en fremmed – kanskje til og med en du misliker – uten fordommer og med åpent sinn. Kanskje vi kan tolke dette som en spesiell måte å se den andre på, en bestemt holdning. Ansiktet som Levinas vil ha oss til å se kan da mer forstås som en metafor. Som et ansikt bak ansiktet.

Hva så om du lukker øynene ... Kan ansiktet høres i stemmen til den andre? Er det mulig å se ansiktet i de åpne hendene til en tigger? I en flyktnings bøyde nakke, i blikket vendt mot bakken?

Møtet med den andres ansikt – handler det da om en slags medfølelse, en innlevelse i medmennesket? Å ta innover seg den andres drømmer og håp, engstelser og ensomhet? Å se den andres sårbarhet, og dermed sette spørsmålstegn ved deg selv, din verden og dine forestillinger? Levinas mener at vi er ansvarlige for den andre, hver og én av oss, om vi vil det eller ei.

Å møte en annen, ansikt til ansikt, kan slik sett kreve mer mot enn du til nå har vært klar over. En oppvåkning til et ansvar du ikke visste du hadde. Våger du å se bort?”

Ørjan Aspelund, 2007

Om skyld og fraskrivelse av ansvar

Hovedansvarlig for organiseringen av aksjonen, politiinspektør Knut Rød, samt en rekke andre ledere i Oslo-politiet, visste hva som skulle skje flere døgn før aksjonen 26. november. 100 drosjesjåfører og over 200 norske politimenn visste fra klokken 04.30 om morgenen på aksjonsdagen hva som skulle skje. Det samme gjaldt norsk politi og lensmenn over hele landet.

Noen få av jødene ble varslet i forkant og kunne flykte. De aller fleste ble ikke varslet og kom seg ikke unna. Hva ville dere ha gjort hvis dere var i en av patruljene og visste hva som skulle skje? Hvorfor tror dere ikke flere ble advart og reddet? Kunne det skyldes ondskap? Rasisme? Feighet? Føyelighet? Hva er mot? Hvorfor tror dere at noen er modigere enn andre?

Diskuter med utgangspunkt i følgende tekst av Einar Øverenget:

”... Filosofen Hannah Arendt (1906–1975) gjorde en skremmende oppdagelse. Stilt overfor en samtid hvor totalitære ideologier angrep menneskets verdighet mer systematisk enn noen gang tidligere, oppdaget hun at det ikke var hat eller uvitenhet som lå til grunn for den

umenneskelighet som fant sted. Det var ikke onde demoner som holdt maskineriet i gang i de tyske dødsleirene. Det var noe enda farligere, nemlig ganske alminnelige mennesker. De holder maskineriet i gang uten å stoppe opp og reflektere over sine handlinger. De har en blind tiltro til at det er en annen kraft enn deres egne handlinger som driver historien fremover. De tror på sin egen ubetydelighet ...

Arendt avviser derfor at den totalitære ideologien kan avskrives som en nasjonal perversjon. Den hviler snarere på understrømmer som er til stede i den moderne verden ... Det som i siste instans kjennetegner den totalitære ideologien, er at den søker å fjerne mennesket slik vi kjenner det, til fordel for fullstendig forutsigbare menneskelige vesener som nok er i stand til å reagere, men som ikke er i stand til å ta ansvar. Totalitarismen ligger slik sett på lur i alle systemer der den enkelte kun skal ivareta sin oppgave.

I en verden som stadig krever mer lydighet og konformitet, representerer Arendts tenkning en viktig påminnelse om at ethvert individ må stoppe opp og reflektere over sine handlinger ... Vi skal ikke alltid overlate ansvaret til et system som synes å følge egne lover. Mennesket er i stand til ikke bare å reagere, vi kan også frigjøre oss fra verdens forpliktelser og sette i gang nye begynnelse.

Einar Øverenget, "Hannah Arendt" (2001)

Rettsoppgjøret

Etter krigen i det som blir omtalt som landsvikoppgjørets merkeligste sak – blir hovedansvarlig for organiseringen av aksjonen, politiinspektør Knut Rød, frikjent for medvirkning til jødeutryddelsene. I rettsaken innrømmet Knut Rød sin deltakelse, men unnskyldte seg med at han bare utførte ordre, og at dersom han hadde nektet ville han ikke kunne hjulpet motstandsbevegelsen. Domstolen støttet opp om dette og slo fast at Røds bidrag til Hjemmefronten var mer verdt enn 532 norske jøders liv og skjebne. Slik utdefinerte rettsapparatet de norske jødene fra det norske fellesskapet.

Som det sies i dommen fra 9. april 1948:

"(Røds) handlinger... var nødvendige for at han kunne utføre det annet meget mer betydningsfulle motstandsarbeid. Han har hele den tid fulgt sin plan om å skade fienden og gagne sine landsmenn. Tiltalte blir derfor å frikjenne."

Nürnberg-prosessene fastslo allerede i 1946 at det var ingen unnskyldning at man handlet etter ordre.

Hvorfor tror dere Knut Rød ble frikjent? Hva sier denne dommen om det norske rettsvesenets holdning til jøder etter 2. verdenskrig?

Dagens Norge

Diskuter temaet rasisme i dagens Norge. Bruk gjerne tekstmappens tekst "Rasisme?" fra Antirasistisk senter. Er det noen linjer som kan trekkes fra videoverket til noe av det vi leste eller allerede vet om rasisme i dagens Norge? Eller dagens norske asylpolitikk? Se beskrivelsen av "Oslo by Night – The Stars" i formidlingsbrosjyren.

Folkemord

Vis vedlagt verdenskart som gir en oversikt over folkemord begått i nyere tid. Ta frem vedlagt Darfur-kart fra Google Earth som fremstiller et eksempel på folkemord som begås i dag. Les fra tekstene bak kartene.

Diskuter følgende uttalelser:

”Modernismens mennesker, forbrukere av vold som underholdning, eksperter på nærhet uten risiko, læres opp til å bli kyniske når det gjelder hvorvidt oppriktighet er mulig. Noen mennesker vil gjøre hva som helst for å unngå å bli beveget.”

Susan Sontag, ”Regarding the Pain of Others”, 2003

”Medfølelse er en ustabil følelse. Den trenger å bli oversatt til handling, ellers visner den.”

Susan Sontag, ”Regarding the Pain of Others”, 2003

Nyttige nettsider:

www.holocaust.no

www.folkemord.no

www.antirasistisk-senter.no

www.hvitebusser.no

www.genocidewatch.org

www.kultureltmangfold.no

Kurator utstilling: Nina Denney Ness

Kurator formidling: Nina Denney Ness

Prosjektleder: Stina Högkvist

Om kunstner / utøver / gruppe

Victor Lind (f. 1940) har gjennom sin kunstneriske karriere arbeidet med en rekke forskjellige uttrykksformer, de senere år med spesiell vekt på nye medier. Knappt noen norsk kunstner har så konsekvent opprettholdt 1970-tallets politiske budskap. Maktmisbruk og overgrep mot enkeltindividet er Linds gjennomgangstema.

Om utøver og produsent

Arrangert av:

Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design

Utøverkontakt

Kontaktperson utøver/ medverkande:

Kontakt: Ann Kristin Sørli, ann.soerli@nasjonalmuseet.no

Telefon: 219 82 210/951 19 306

